

Dünya bir satranç tahtasıdır

YÜZ YÜZE

Satranç tahtasında yaşanan gerilim bazen o kadar yüksektir ki dış dünyaya taşar. Bu gerilim sinema için eşsiz olanaklar barındırır. Mavikale'nin bu sayısında gerilimli atmosfer yaratan böyle bir filmi tanıtacağım: Yüz Yüze

Perde siyah ve beyaz karelerden oluşan bir satranç tahtasının ortasına açılır. Kamera tahtanın üstünde dönerek yükselirken, yavaş yavaş görüş alanına giren satranç taşlarının, başlangıç konumunda dizili olduğu görülür. Filmin yazıları görünmeye başlar. Bu yazılarda "R" yerine at, "i" yerine şah, vezir ve piyon, "A" yerine kale ve "L" yerine fil olmak üzere, bazı harflerin yerine satranç figürleri kullanılmıştır. Yönetmen bizi satrançla dopdolu bir filme hazırlamaktadır. Yazıların bitişiyse, kendimizi nefeslerin tutulduğu, yalnızca aceleci satranç saatinin sesinin duyulduğu, bir turnuva salonunda buluruz. Panodaki yazıdan turnuvanın 1972 Washington Eyaleti Satranç Turnuvası olduğunu anlarız. Kameranın az önce ayrıldığı

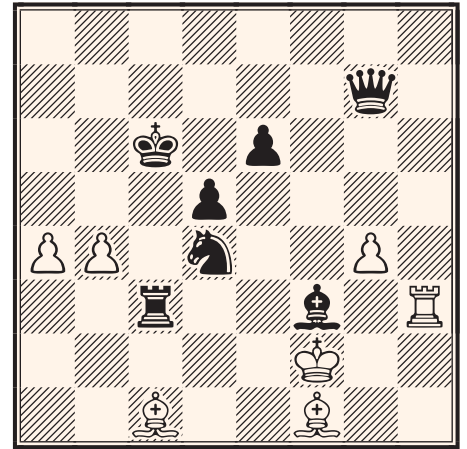
Filmin Künyesi

Türkçe adı	Yüz Yüze / Şah-Mat
Orijinal adı	Knight Moves / Face to Face
Yönetmen	Carl Schenkel
Yapım yılı	1992
Yapımcı ülke	Almanya, ABD
Orijinal dil	İngilizce
Süresi	108 dakika
Oyuncular	Christopher Lambert, Diane Lane, Tom Skerritt, Daniel Baldwin
IMDB Puanı	5.9

masa da dahil olmak üzere, diğer masalardaki oyunlar çoktan bitmiştir. Hakemlerin ve meraklı izleyici kalabalığının çevresinde kümelendiği, salonda çalışan son satranç saatinin üzerinde durduğu, o son masada gerilim doruktadır. Satrançsever sinema izleyicisinin içinde, ayakta duran yükselip, kalabalığın üstünden o masadaki konumu

görme isteği uyanır. Kamera sanki bu isteğe boyun eğen gözlerimizin yerini almış gibi yukarıdan tahtanın üstüne alçalır ve bize konumu gösterir.

David Willerman - Peter Sanderson

Siyah hamlede dir.

1... ♖e5 2. ♜h5 ♝c2+ 3. ♔g1 ♞g3+ 0-1

Beyazlarla oynayan David Willerman (Codie Lucas Wilbee) tedirgin, siyahlarla oynayan genç yetenek Peter Sanderson (Joshua Murray) ise kendinden emin rakibinin oyunu terk etmesini bekliyor.

Oyunu kaybeden David Willerman'ın kendisine uzatılan ele verdiği sportmenlik dışı karşılık.

İzleyici, oyuncuların yaklaşık 10 yaşlarında çocuklar olduğunu görür ve hemen iki oyuncu arasındaki farkı anlar: Beyazlarla oynayan çocuk son derece tedirgindir, bir taraftan doğru hamleyi bulmaya çalışırken diğer taraftan gözlerinin düşmek üzere olan bayrağına kaymasına engel olamamaktadır. Siyahla oynayan çocuk ise, taş üstünlüğünden ve yeterince zamanının olmasından midir bilinmez, kendinden son derece emindir. Ağır taşlarıyla çaresiz şaha saldırıp satine bastıktan sonra "Şah!" der ve rakibinin yüzüne bakar. Beyaz, panik içinde doğru bir hamle arar, sonra matın kaçınılmaz olduğunu anlar, yüzündeki tedirgin ifade birden kaybolur, teslim olan şahını eliyle devirir. Nefesini o ana kadar tutan kalabalık şampiyon olduğu anlaşılan Siyahı coşkuyla alkışlar.

Siyah mağrur biçimde ayağa kalkıp rakibine elini uzatır. İşte tam o anda beklenmedik bir şey olur! Yenilen Beyaz, notasyonu yazdığı dolmakalemini öfkeyle sallayıp, uzatılan elin avucuna batırır, sonra da çiğlikler atarak masayı aşır rakibinin üstüne atılır. İlk şaşkınlığı atlatan hakemler ve izleyiciler, yere düşen zavallı Siyahı öfkeli rakibinin elinden kurtarmaya çalışır.

Kamera, geriye doğru çekilerek, ardında dizilmiş satranç taşlarını bırakarak, turnuva salonunu terk eder. Gösterdiği yeni sahne Beyazın turnuva sonrası dünyasıdır: Yenilginin ardından geçirdiği o bunalımdan sonra, bir hastaneye kaldırılmıştır. Doktoru, babasına, çocuğunun artık taburcu olabileceğini, ancak psikolojik tedavi görmesinin zorunlu olduğunu ve bu dönemde kesinlikle satrançtan uzak kalması gerektiğini söyler.

David Willerman, unutamadığı yenilgiden sonraki ilk antrenmanına, evde tek başına, hazırlanıyor.

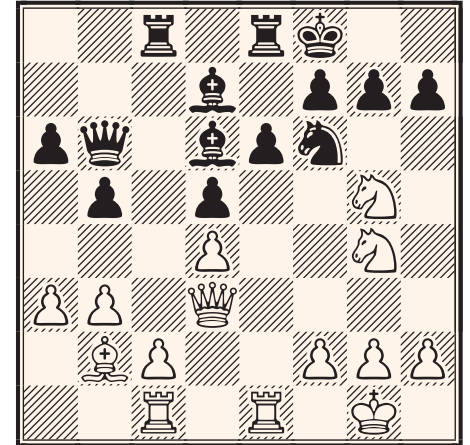

Baba ise doktora, annenin alkol bağımlısı olduğundan ve çocukla ilgilenmediğinden yakınır. Baba, kısa bir süre sonra da sorunlu anne ve çocuğu bırakarak evi terk eder.

Çocuk evinde uyanır, tavandan bir sıvının damladığını görür, merdivenlerden üst kata çıkar, yatakta yatan annesinin kesilmiş bileğinden akan göllenmiş kanı görür. Anne yaptığınan pişman, bitkin düşmüş bir halde çocuktan yardım ister. Çocuk onunla ilgilenmez: Annenin makyaj masasında bulunduğu bir anahtarla çekmecenin kilidini açar, kendisinden saklandığı anlaşılan satranç takımını alır, alt kata iner; buzdolabından sütünü alır, dizdiği satranç takımının başına geçer, bir yandan sütünü içip kurabiyesini yerken diğer yandan sakince ilk hamlesini yapar: **1. ♖f3**

Bundan sonraki ilk sahnede satranç tahtası üstünde karşılıklı duran iki rakip at görülür. Film görüntüsünün renklenmesinden, aradan uzun zaman geçtiğini ve günümüze geldiğimizi anlarız. Beyaz atla oynayan kişinin, avucunda bir yara izi taşıyan, geçmişin genç yeteneği Büyükusta Peter Sanderson olduğu anlaşılır. Kamera bize oynanan konumu görme olanağı verir:

Peter Sanderson - Viktor Yurilivich

Siyah hamleledir.

1... ♜e4?? [1... ♜xg4 2. ♖xh7 ♜xh2+ 3. ♖f1 e5 4. ♖h8+ ♜e7 5. ♖xg7 ♖f6-+] **2. ♜xe4 dxe4 3. ♖h3 1-0**

Oyunun galibi, Büyükusta Peter Sanderson, geçen zaman içinde, evlenmiş, Erica adında bir kız çocuğu olmuştur. Yetenekli oyuncu satrançta kazanmak için çok çalış-

Büyükusta Peter Sanderson (Christopher Lambert), kızı Erica (Katharine Isabelle) ve görme engelli antrenörü Jeremy Edmonds (Ferdy Mayne) ile birlikte galibiyetle sonuçlanan bir oyunun yorunluğunu atıyor.

miş, bu dönem içinde ihmal ettiği karısını kaybetmiştir. Çalışması sonunda ona başarı getirmiş, üç yıl önce, dünya şampiyonunun karşısına çıkacak adayı belirleyen turnuvada en yakın rakibi Viktor Yurilivich'in 3 puan önüne geçmiş, ama özel yaşamındaki sorunlar nedeniyle turnuvayı yarıda bırakarak zaferi Viktor Yurilivich'e hediye etmiştir. Ama bütün bunlar yakın geçmişte kalmıştır. Artık karısını kaybetmenin acısını üstünden atmış, dünya satranç şampiyonluğuna giden yolda sonuna kadar yürümeye karar vermiştir. Kızı Erica ve görme engelli satranç antrenörü Jeremy Edmonds ile iyi bir üçlü oluşturmuştur. Turnuva organizasyonunda görevli bir kız arkadaş bile bulmuştur kendine. Ancak her şey yolunda gitmeyecek, bir kişi onun güzel rüyasını korkunç bir kâbusa dönüştürecek.

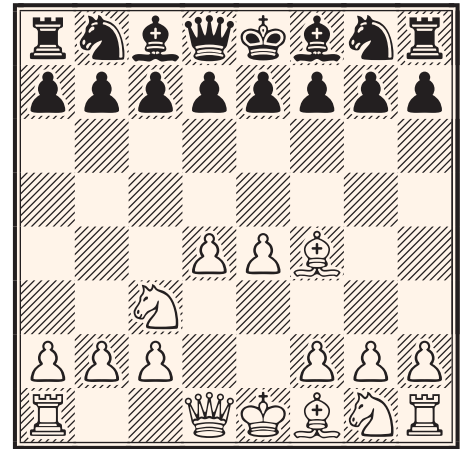
Olaylar Peter Sanderson'un yeni kız arkadaşının öldürülmesiyle başlar, her gün yeni bir kadın kurbanın buna eklenmesiyle sürer. Bundan sonra olaylar "Katil kim?" sorusuna yanıt arayan heyecanlı bir atmosferde devam eder. Peter Sanderson, iki polis detektifi ve güzel psikolog Kathy Sheppard'ın da yardımıyla olayı çözmeye çalışır.

Olayların ardındaki kişi, olay mahalline, her kurbanın kanyıyla tek bir kelime yazmaktadır. Diğer taraftan da Peter Sanderson'u telefonla aramakta, onunla konuşurken bir cihaz yardımı ile sesini değiştirmekte, böylece satranç ustası ile iletişim kurmak istemektedir. Geçmişte kendisine çok acı çektirdiğini ama işte şimdi kendisinin ona meydan okuduğunu söylemektedir.

Telefon konuşmalarının birinde katil, Thomas Huxley'e atıfta bulunur: "Dünya

bir satranç tahtasıdır. Oyunun kuralları bizim doğa dediğimiz şeydir. Karşımızda oynayan bizden gizlenir, ama biliriz ki o dürüst, adil ve sabırlı bir oyuncudur. Şunu da biliriz ki o hiçbir hatayı affetmez." Peter Sanderson, "Dünya bir satranç tahtasıdır." ipucundan yola çıkarak, katilin turnuvasının yapıldığı adayı bir satranç tahtası gibi kullandığını, bu coğrafyada kendisine karşı bir satranç oyunu oynadığını, kurbanların coğrafi konumu ile yaptığı hamleleri kendisine bildirdiğini anlar. Katilin kendine beyaz taşları alarak ilk hamleyi yaptığını, oynadığı açılışın "Tarakos Açılışı'nın iki numaralı varyantı" olduğunu fark eder. Bu buluş, polisin bir sonraki kurbanın nereden olacağını tahmin etmesini sağlayacaktır. Ancak katil beklenen hamleyi yapmayacak ve kurban adanın beklenmedik bir noktasından gelecektir. Böyle sürpriz hamleler her açılışta yok mudur zaten?

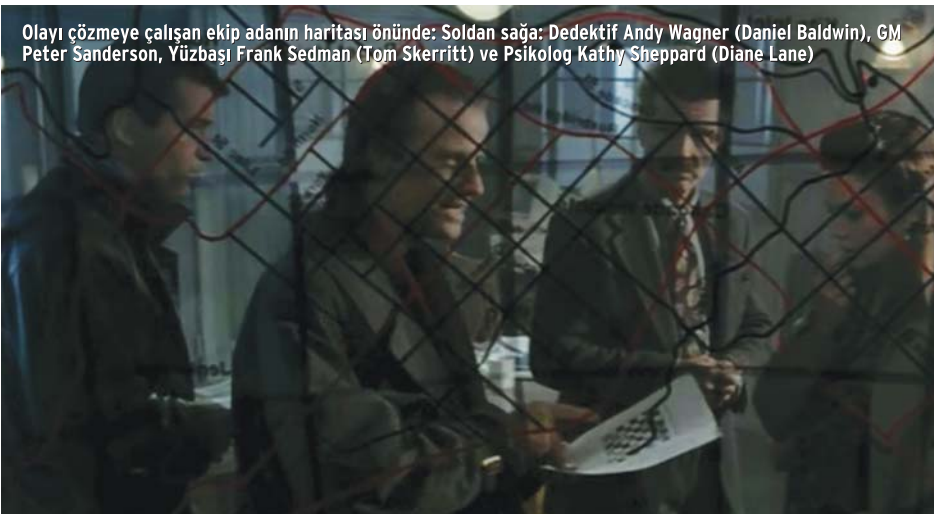
Katil, geçmişte kendisine karşı da Tarakos Açılışını oynayan bir rakibi olabilir mi? Bu soruya yanıt arayan Peter Sanderson, son on yıl içinde kendisine karşı bu açılış üç kişinin oynadığını, bunlardan birinin de ezeli rakibi Viktor Yurilivich olduğunu öğrenir. Bu bilgi Viktor Yurilivich'i de şüpheliler arasına sokmaya yetecektir. Ancak Peter Sanderson, yirmi yıl önce, henüz çocukken, oynadığı o oyunu çoktan unuttuğu görünmektedir. Bu hata katilin bulunmasını geciktirecektir. Tarakos Açılışı, Beyaz için **1.e4 ... 2.d4 ... 3.♘c3 ... 4.♙f4** hamlelerinden oluşmaktadır.

'Tarakos Açılışı'nda Beyazın ilk hamleleriyle elde ettiği konum.

Katil, bir başka telefon konuşmasında Anton Berger'in "Prensipler ve Taktikler"

Olayı çözmeye çalışan ekip adanın haritası önünde: Soldan sağa: Dedektif Andy Wagner (Daniel Baldwin), GM Peter Sanderson, Yüzbaşı Frank Sedman (Tom Skerritt) ve Psikolog Kathy Sheppard (Diane Lane)

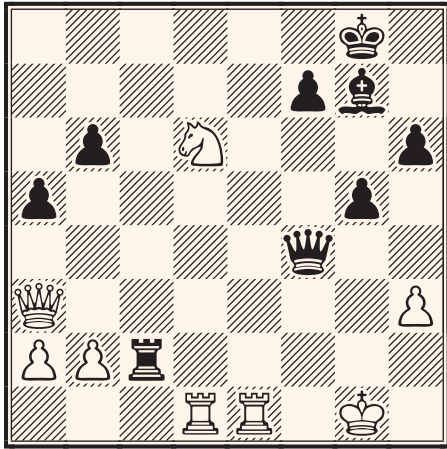
Büyükusta Peter Sanderson'a karşı geçmişte Tarakos Açılışını yapan oyuncular araştırılıyor.

adlı ünlü kitabında satrancın üç kurala göre oynanması gerektiğini hatırlatır: "Dikkatlice, dikkatlice, dikkatlice."

Olaylar, dünya şampiyonu adaylığı için karşısında yalnızca Viktor Yurilivich engeli kalan Peter Sanderson'un konsantrasyonunu bozmuş, satranç performansını olumsuz etkilemeye başlamıştır:

Peter Sanderson - Viktor Yurilivich

Beyaz hamlededir.

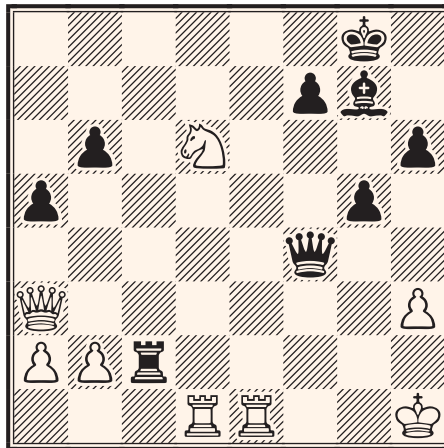
1. ♖e3?? [1. ♜e8+ ♕f8 2. ♝xf8+! ♜xf8 3. ♜f5+ ♜g8 4. ♞f8+!! ♜xf8 5. ♝d8#] 1... ♞h2+ 0-1

Peter Sanderson, kendisinden beklenmeyecek kadar kötü bir hamle yaparak oyunu kaybetmiştir. Oysa filmdeki oyuna esin kaynağı olduğu anlaşılan, gerçekten oynanmış bir maçta Vidmar, rakibi Euwe'yi parlak bir kombinezon ile mağlup etmeyi başarmıştı:

Filmin ilk sahnesinde oynanan maç her iki çocuğun üstünde de derin izler bırakmıştır

Milan Vidmar - Max Euwe [A48] Karlsbad, 1929

1.d4 ♜f6 2. ♜f3 g6 3. ♜g5 ♜g7 4. ♜bd2 c5 5.e3 b6 6. ♜d3 ♜b7 7.0-0 h6 8. ♜f4 d6 9.c3 ♜h5 10. ♞b3 ♜xf4 11.exf4 0-0 12. ♝ad1 ♜c6 13. ♜b1 cxd4 14.cxd4 e6 15. ♜e4 ♜e7 16. ♞a3 ♜f5 17. ♝d2 ♞e7 18. ♜g3 ♜xg3 19.fxg3 ♝fc8 20.g4 ♝c7 21.f5 exf5 22.gxf5 g5 23. ♜e1 ♞f6 24.h3 ♝ac8 25. ♝dd1 ♝c4 26.d5 a5 27. ♜d2 ♞d4+ 28. ♜h1 ♞xd5 29. ♜e4 ♝xe4 30. ♜xe4 ♞xf5 31. ♜xd6 ♜xg2+ 32. ♜xg2 ♝c2+ 33. ♜h1 ♞f4 (Diyagram)

Beyaz hamlededir.

34. ♜e8+ ♕f8 35. ♝xf8+ ♜xf8 36. ♜f5+ ♜g8 37. ♞f8+ 1-0

Olayın çözülememesinin de etkisiyle, kısa süre sonra Peter Sanderson'un kendisi polis en önemli şüphelisi haline gelir. Hatta görme engelli antrenörünün öldürülmesinden sonra Viktor Yurilivich ile yaptığı final maçlarından biri sırasında izleyicilerin önünde gözaltına alınır.

Tutuklu Peter Sanderson, bırakılan kelimelerden yola çıkarak problemi çözmeye çalışır. İşe ilk kelime ile başlar: "Hatırla." Hatırlaması istenen nedir? Diğer kelimeleri birleştirince "Nihayet intikam dikkatlice planlandı." cümlesinin ortaya çıktığını, kelimelerin baş harflerinden ise hedefin kızı Erica olduğunu anlar: "Eventually, Revenge, Is, Carefully, Arranged" Bu kanıt onun salıverilmesine yetecek ve sonunda katille yüz yüze gelecektir.

Filmin ilk sahnesinde oynanan maç her iki çocuğun üstünde de derin izler bırakmıştır. Peter Sanderson, rakibinin kaleminin ucuyla avucunda açılan o derin yaradan bir izle kurtulup her şeyi unutmuştur. David Willerman ise, aldığı yenilgiden sonra, ailesinin de dağılmasıyla, ruhunda açılan derin yara ile kendini akıl hastanesinde bulmuş, yıllarca orada kalmış, başına gelenlerin simgesel nedeni olarak gördüğü, parlak yetenek Peter Sanderson'dan intikam almak için yıllarca beklemiştir.

Bu iki rakip filmin sonunda karşı karşıya gelecek, biri "Şah!" diye galibiyetini erkenden ilan ederken diğeri "Şah-Mat!" diyen taraf olacaktır.

Filmi izlemek isteyen okuyucularımız için David Willerman'ın, sonradan Peter Sanderson'un hayatına kim olarak girdiğini söylememekte yarar var. Ancak filmin 15 yaşından küçük okuyucularımız için uygun olmadığını, filmi izlemek için biraz daha büyümeleri gerektiğini belirtmeliyim.

Yüz Yüze, sahip olduğu zengin oyuncu kadrosuna karşın eleştirmenlerden beklemediği övgüyü alamayan filmlerden biri olmuştur. Aslında filmin en başarılı kısmı, yıldız oyuncuların henüz sahneye çıkmadığı başlangıç bölümüdür. Buna karşın Yüz Yüze, temposu son sahneye kadar düşmeyen,

iyi bir gerilim filmidir. Satrancı gerilim kaynağı olarak kullanan 'Final Move' (2006) ve '5150 Elm's Way'(2009) gibi filmlerle karşılaştırıldığında onlardan çok daha başarılıdır.

Buna karşın filmin eleştiriyi hak eden bazı yönlerini vurgulamakta fayda var. Sinema izleyicisinin hafızasında "İskoçyalı" karakteri ile yer eden ünlü oyuncu Christopher Lambert, bu filmde de, bir satranç ustasından çok adeta bir aksiyon filminin kahramanı olarak çıkar karşımıza. Dünya şampiyonluğuna doğru yürümesine karşın herhangi bir heyecan ve endişe taşımadığı gözümüze çarpar. Hayatı boyunca beklediği fırsatı yakalamış olmasına karşın oyunlarını analiz etmek, rakiplerine göre ev hazırlığı yapmaktan çok gönül eğlendirmeye zaman ayırmayı tercih eder. Turnuva sırasında çok kısa sürede edindiği kız arkadaşı ilk kurban olduğunda da yüzünde kederden iz yoktur. Bundan çok kısa süre sonra da, Psikolog Kathy Sheppard ile bir ilişki yaşayacaktır. Dünya şampiyonluğunu hedefleyen bir oyuncudan beklenmeyen bütün bu davranışlar, yönetmenin bir sanat yapıtı ortaya çıkarmaktan çok gişe kaygısı ile hareket ettiğini hissettirir. Peter Sanderson sonunda turnuvayı kazanmış mıdır? Bu da seyircinin kafasında yanıtlanmayan bir soru olarak kalır. Çünkü yönetmen için aksiyonun bitmesi filmin de bitmesi demektir. Yüz Yüze, benzer biçimde, dünya satranç şampiyonluğu mücadelesini konu edinen 'Tehlikeli Hamleler' (1984) ile karşılaştırıldığında satrançseverin gözüne kusurları çok daha fazla batacak olan bir filmidir.

Filmin sonunda akıp giden yazılardan, Marty Kolt adlı bir 'satranç danışmanı' olduğunu öğrensek de, bu ada ne satranç dünyasındaki önemli isimler arasında rastlıyor ne de filmdeki satranç sahnelerinin hazırlanmasında yeterli bir özen görüyoruz.

David Willerman - Peter Sanderson arasındaki ilk maçta Siyahların çok büyük bir taş üstünlüğü olduğu görülür, bu durum yaratılmak istenen gerilimli atmosfer ile uyumsuz. Peter Sanderson - Viktor Yurilivich arasında oynanan ilk maçta, dünya şampiyonası için oynayan Viktor Yurilivich,

Lambert, bir satranç ustasından çok bir aksiyon kahramanı görünümünde.

Film, satrançta rakibi küçük görmemek, ona saygı duymak, özellikle kazanç bir konum elde ettikten veya oyunu kazandıktan sonra rakibin gururunu kıracak tutum ve davranışlarda bulunmamak gerektiğini hatırlatır bize

bir büyükustadan beklenmeyen **de4??** hatalı hamlesini yapar, oyunu terk ettiği konum ise aslında hala oynanabilir görünmektedir. Tarakos Açılışı, Anton Berger ve onun "Prensipler ve Taktikler" kitabı tamamen hayalidir. Bunlara karşın Peter Sanderson - Viktor Yurilivich arasındaki son maçta Beyazın matı kaçırdığı pozisyon iyi kurgulanmıştır. Filmde kullanılan bu konumun, gerçekten oynanmış olan Milan Vidmar - Max Euwe maçındaki konumdan faydalanarak

dizilmiş olması, kurmaca olanlara göre çok daha başarılı ve gerçekçi olmasını sağlamıştır.

Yüz Yüze, kurgusal olsa da bize küçüklerin ve gençlerin satranca nasıl baktıkları, yengi ve yenilgilerden nasıl etkilendikleri konusunda değerli ipuçları vermeye aday bir film. Rakibi küçük görmemek, ona saygı duymak, özellikle kazanç bir konum elde ettikten veya oyunu kazandıktan sonra rakibin gururunu kıracak tutum ve davranışlarda bulunmamak gerektiğini bize hatırlatır. Kaybeden oyuncu için kaybedilenin yalnızca bir maç olduğunu, bundan ders alınması ve yola devam edilmesi gerektiğini öğretir. Satranççılar arasındaki mücadele tahtanın üstünde sürmeli ve orada bitmelidir.

İlkinin ardından geçen yaklaşık 20 yıldan sonra, bu yazıyı yazabilmek için Yüz Yüze'yi yeniden izlediğim ve filmin bitiş yazılarının geçmeye başladığı o ana yeniden döndüğümde bu filmin beni çok rahatsız eden bir yönü olduğunu fark ediyorum: Filmin başında yenilen ama yenilgiyi bir türlü kabul lenemeyen David ile satranç takıntılı seri katil David'i nedense bir türlü bağdaştıramıyorum. David'in yaşamında kötü giden ne kadar çok şey vardı! O küçük bedeniyle o kadar olumsuzluğun içinde olumlu bir şeyler başarabilmek için nasıl da çabalıyordu... Rakibine yaptığı elbette yanlıştı, ama o maçı galibiyetle bitirmeye o kadar çok ihtiyacı vardı ki! Kazansa hayatında pek çok şey sanki yoluna girecekti. Bu düşüncelerle David'in içinde satranç oynama arzusuyla uyandığı o evde olmak istiyorum: Merdivenleri onunla çıkmak, annesinin bileğini sarmak, David'le birlikte mutfağa inmek, o buzdolabından sütünü alırken satranç taşlarını dizmek, sevdiği beyaz taşları almasına izin vermek, onlarla oynarken ona satranç anlatmak istiyorum. Satrancı bu kadar çok seven bu çocuğun içinde çıkartılıp işlenmesi gereken çok güzel bir cevher var. Biliyorum.

Kaynaklar

- 1- <http://www.imdb.com/title/tt0104627/> (Erişim tarihi: 15.04.2011)
- 2- Chess in the Movies, Bob Basalla, Thinkers' Press Wonderworks, 2005.